

УДК: 331. 341. 1
JEL Classification: F 17

О. В. ЖУРАВЛЬОВ,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

Статистичне вивчення трансформаційних зрушень економіки України

В статті проведено економічну діагностику деяких важливих макроекономічних індикаторів України, що відображають характер та швидкість економічної трансформації. Запропоновано використання набору інституційних змінних, що дозволив більш ретельно оцінити характер економічної трансформації в Україні і виявити такі відхилення – трансформація національної економіки відбувається на різних швидкостях. Поряд із традиційними зрушеннями в структурі ВВП (домінування частки послуг) все ще спостерігається незначний статистичний вплив таких важливих інституційних категорій як рівень політичної глобалізації, контроль корупції, рівень захищеності прав власності, верховенства права, а також рівень соціальної глобалізації.

Ключові слова: економічна трансформація, національна економіка, зовнішній борг, інфляція, інституційне середовище, регресійне моделювання.

Постановка проблеми. В сучасних умовах іманентних трансформацій особливий дослідницький інтерес представляють країни подвійної периферії. До цієї категорії, на жаль, й досі входить Україна. Пострадянська трансформація проходила під впливом багатьох факторів і на різних швидкостях, що призвело до різної швидкості трансформації і проблеми залежності від інституційної траєкторії.

В період з початку 2014 р. Україна опинилася у важкому економічному і фінансовому стані, що було спричинено низкою факторів політичного і економічного характеру. Автори аналітичної доповіді Національного інституту стратегічних досліджень [1] наполягають, що “тектонічний злам, який відбувся в українському суспільстві наприкінці 2013 – початку 2014 року, поза сумнівом, став вододілом початку нової доби. Надати повну та об’єктивну характеристику цієї доби можна буде лише в історичній перспективі, коли буде зрозумілим реальний баланс здобутків та втрат, ризиків і шансів, визначить траєкторія розвитку суспільства, яке пройшло через випробування та трансформацію Майданом 2014 року” [1, с. 3].

Ми погоджуємось із цією тезою та хотіли б зазначити, що українська економічна система вступила у фазу іманентної системної кризи та вимагає нових теоретико-методологічних підходів для підготовки макроекономічних сценаріїв подальшого розвитку з урахуванням цивілізаційно-циклічних коливань економіки, геоекономічних та геополітичних зрушень в регіоні Східноєвропейського порубіжжя (Білорусь, Україна, Молдова, країни Балтії).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Статистичне моделювання та економіко-математична оцінка трансформації економіки України в умовах глобалізації досліджувалося в працях таких авторів як О. Васечко, О. Гончар, І. Журба, В. Захожай, І. Калачова, Р. Кулінич, Л. Момотюк, О. Осауленко, Н. Парфенцева, В. Попова, М. Пугачова, В. Швець та інші.

Разом із тим, досі не дослідженим є саме моделювання інституційного середовища та його впливу на економічне зростання і швидкість трансформації.

Метою дослідження є проведення економічної діагностики трансформаційних зрушень економіки України з використанням елементів статистичного моделювання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зрозуміти, що насправді відбулося в Україні, – вже означає розпочати шлях до оновленого суспільства, а також

w О. В. Журавльов, 2017

запобігти повторенню подібних криз у майбутньому [1, с. 3]. Саме це спонукає вчених-економістів до нових наукових пошуків оптимальної моделі для України.

Темпи зростання української економіки в період з 2003 до 2016 рік є відображенням якості економічної політики (рис. 1).

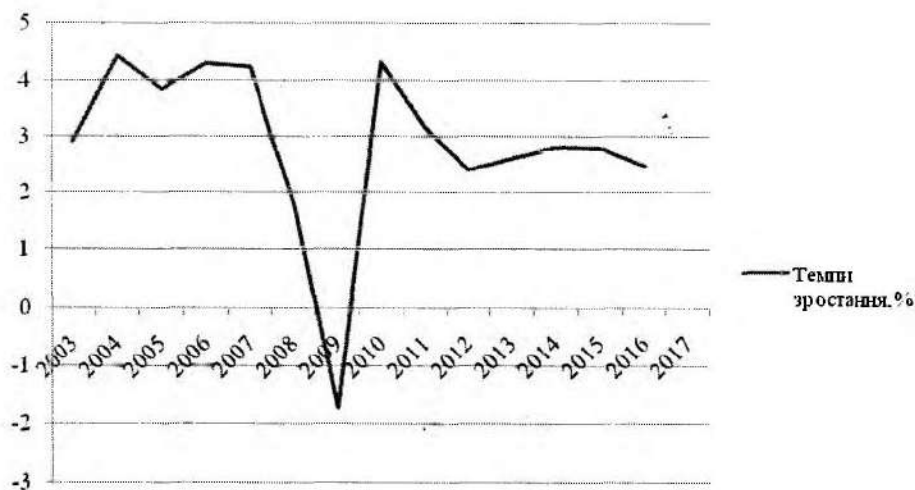

Рис. 1. Зміни темпів зростання ВВП України, %

Джерело: побудовано за даними [2]

Така динаміка була обумовлена зовнішньою кон'юктурою світових ринків на основні товари українського експорту, зростанням сукупного попиту всередині України, масовим кредитуванням споживачів українськими банками і збільшенням частки "токсичних" кредитів у структурі банківської системи.

Зміни у структурі секторів національної економіки у створенні ВВП представлено на рис. 2.

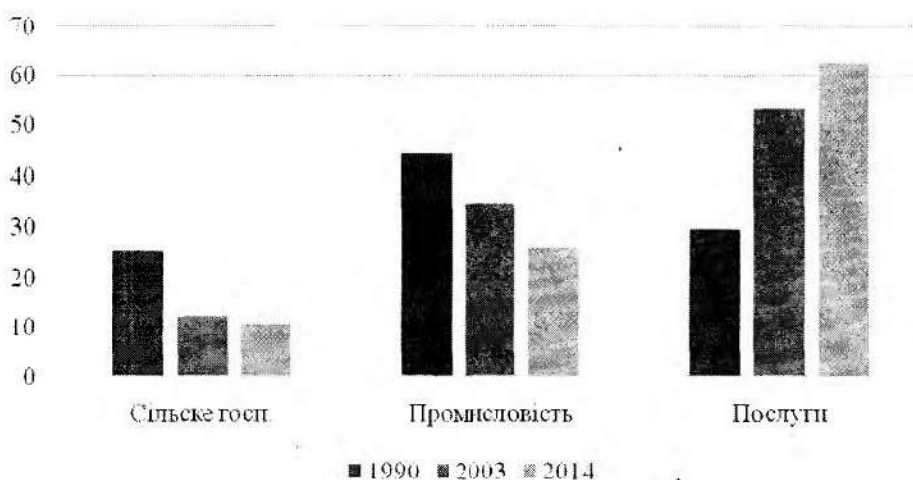

Рис. 2. Зміни структури ВВП України, %

Джерело: побудовано за даними [2]

Загальна динаміка свідчить про природний процес економічної трансформації, який передбачає перехід до ринкової моделі з найбільшою часткою послуг та найменшою часткою сільського господарства.

Такий економічний підйом супроводжувався високим зростанням інфляції (рис. 3).

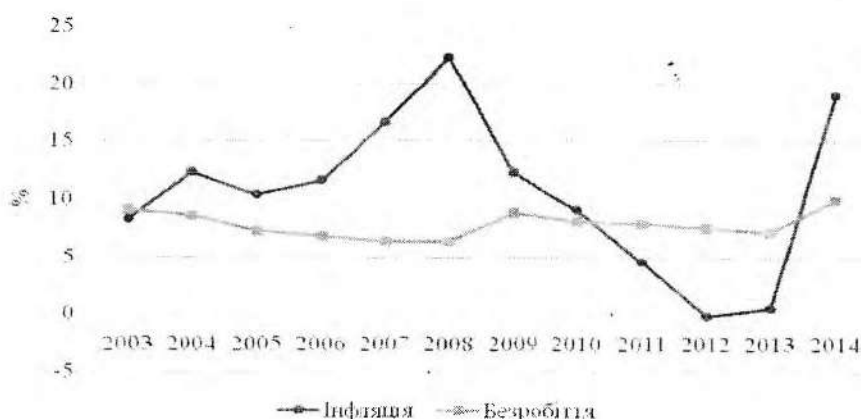

Рис. 3 Динаміка інфляції і безробіття в Україні, %

Джерело: побудовано за даними [2]

Разом із тим, рівень безробіття в Україні протягом тривалого періоду часу коливається в межах 7–9% і, як видно з графіку на рис. 3, майже не залежить від рівня інфляції.

П. В. Круша вважає, що для України коефіцієнт монетизації варіюється у межах 50% [3]. Отже, можна вважати, що рівень монетизації національної економіки є достатнім у період 2004–2008 рр. (рис. 4). Це також пояснює інтенсивне макроекономічне зростання в Україні.

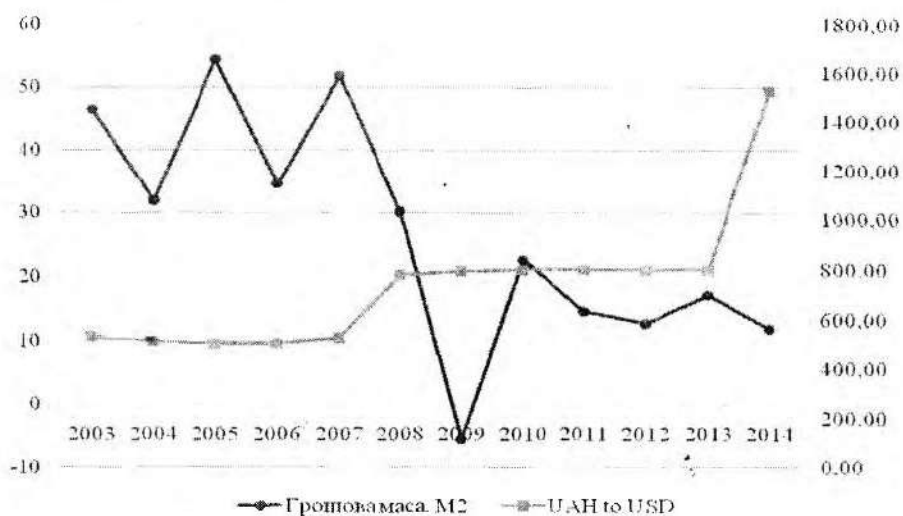

Рис. 4. Динаміка зміни грошової маси (%) та курс української гривні до долара США (за 100 грн)

Джерело: побудовано за даними [2]

Традиційно вразливим для української економіки є валютний курс гривні до долару. Відносно стабільний курс гривні в період після девальвації 2008 р. тримався до кінця 2013 р., що дозволило українським урядам поступово знижувати інфляцію. Однак протягом усього 2014 р. українська валюта зазнавала постійних шоків.

На думку С. О. Якубовського, одним із факторів, що погіршує ситуацію на валютному ринку поряд із АТО у Східних областях України, є спекуляції великих фінансово-промислових груп (ФПГ), зокрема групи "Приват". "Приватбанк" ще в квітні 2014 р. отримав від держави рефінансування на суму понад 20 млрд грн., і йому вигідно, щоб

на момент повернення боргу курс гривні відносно долара був якомога нижче. Великий бізнес, побоюючись впливу І. Коломойського на економіку країни, відмовляється завозити в Україну валюту за експортними контрактами. Також проф. С. О. Якубовський зазначає, що після того, як на парламентських виборах 2014 р. підконтрольні Коломойському “Самопоміч” та “Народний фронт” за партійними списками набрали більше голосів, ніж Блок Петра Порошенка, здатність Президента впливати на економічну ситуацію в країні стала обмеженою [4].

Сучасна економічна ситуація в Україні й надалі зумовлюватиме зростання валового зовнішнього боргу України. Цей процес розпочався ще наприкінці 2008 р., і відтоді рівень боргу досягає критичних значень для трансформаційних економік.

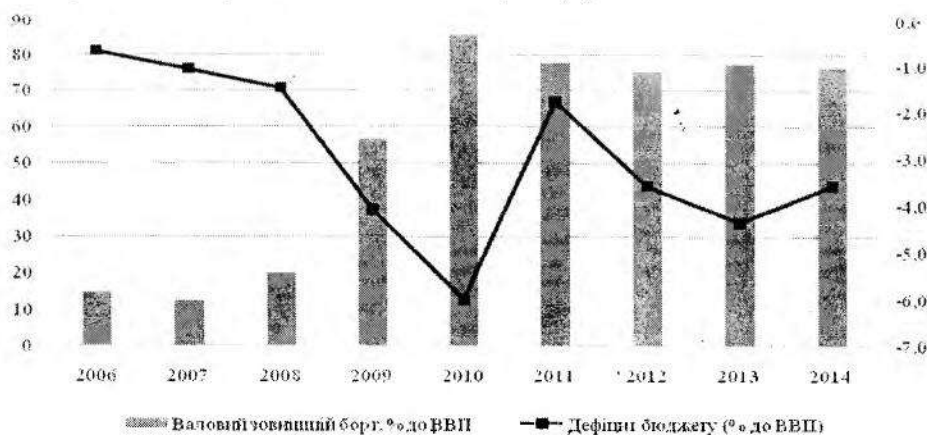

Рис. 5. Зростання валового зовнішнього боргу України та дефіцит державного бюджету, % до ВВП

Джерело: побудовано за даними [2]

В. О. Шевчук підкреслює, “що помірне збільшення зовнішнього боргу, що супроводжується високою динамікою економічного зростання на інвестиційній основі та незначною інфляцією, зазвичай не передбачає макроекономічних дисбалансів. Необхідність обмеження зовнішніх запозичень банківської системи зокрема та зовнішнього боргу загалом видається очевидною з погляду на необхідність поліпшення сальдо поточного рахунку, зниження відсоткової ставки та гальмування інфляції. Проте потрібно врахувати, що урядові запозичення сприяють збільшенню інвестицій і не мають виразного інфляційного впливу” [5].

Разом із тим, на нашу думку, слід очікувати подальшого збільшення валового зовнішнього боргу України.

В структурі зовнішнього боргу України (рис. 6) 54% припадає на інші сектори, що свідчить про слабкий контроль з боку держави за нарошуванням заборгованості великих приватних фінансових груп в Україні [2].

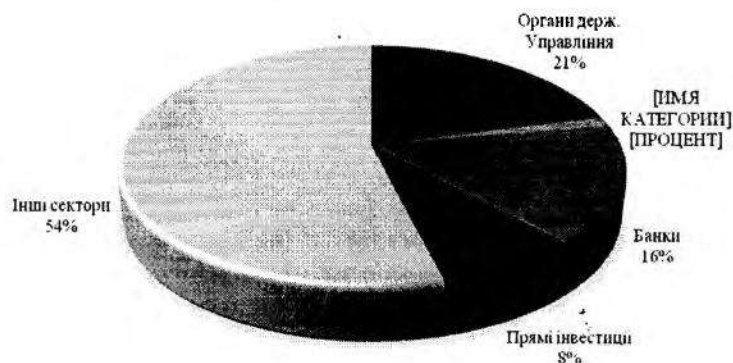

Рис. 6. Структура зовнішнього боргу України (2016 р.)

Джерело: побудовано за даними [2]

На думку С. О. Якубовського, головною причиною низької фінансової стійкості України стали бюджетні дефіцити, надходження дешевих зовнішніх кредитних ресурсів для приватного сектору та використання банківськими установами процентного валютного арбітражу, що, стимулюючи внутрішній попит, призводило як до зростання цін, так і до збільшення зовнішнього боргу країни [6].

Одним із факторів накопичення зовнішнього боргу є іманентність зростання витрат домогосподарств (рис. 7).

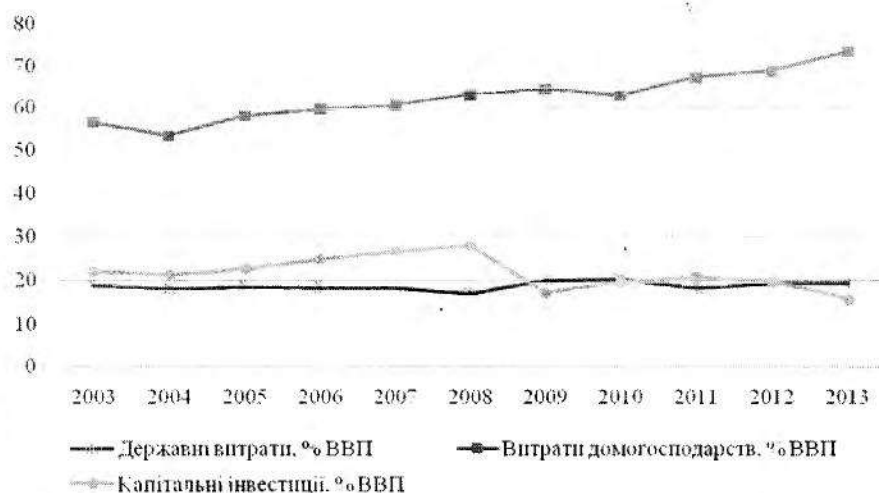

Рис. 7. Динаміка витрат в Україні, % ВВП

Джерело: побудовано за даними [2]

С. А. Буковинський зазначає: «Дозвіл на одержання населенням валютних кредитів у передкризовий період призвів до швидкого зростання фінансового ризику домогосподарств, який був підсилений доларизацією їхніх зобов'язань за відсутності джерел надходження валюти. Сформувався сильний кредитний важіль, який уможливив прискорене зростання споживання населення, але водночас прирікав його на стрімке падіння життєвого рівня в разі будь-якого зниження доходів» [7].

Наступним етапом нашого дослідження для досягнення мети статті – побудова та оцінка теоретичної моделі впливу інституційних факторів на економічне зростання в Україні.

На нашу думку, саме використання інституційної теорії дозволяє знайти новий підхід в економічній діагностиці траєкторії економічного розвитку України за останні 15 років та глибше зрозуміти трансформацію української економіки.

Статистичне моделювання проводилося в пакеті EViews 8 за розробленим автором алгоритмом.

В табл. 1 представлено перевірку статистичних даних на стаціонарність за методом Філіпса – Перрона, що дозволяє підготувати базу для оцінки регресійної моделі для України.

Таблиця 1

Перевірка статистичних даних на стаціонарність

Phillips-Perron test								
	proth	civillib	contrcor	econfre	ecglob	ecgrow	eduspend	energyuse
c	***	—	—	—	—	***	—	—
ct	***	—	—	—	—	**	—	—
c - diff	***	**	**	***	***	***	***	***
ct - diff	***	**	**	***	***	***	***	***
*p < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01;								

Phillips-Perron test								
	femlab	Fiscalfr	Gaspr	gdpppp	goveff	housecons	Humdev	Interusers
c	—	—	—	—	—	—	—	—
ct	—	—	—	—	—	—	—	—
c - diff	***	**	—	**	***	***	***	—
ct - diff	***	**	—	**	***	***	***	—
*p < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01;								
Phillips-Perron test								
	lifeexp	Polglob	polstab	prrights	rulelaw	%serv	socglob	termstr
c	—	***	—	**	—	***	***	—
ct	—	***	—	**	—	***	***	—
c - diff	*	***	***	***	**	***	***	***
ct - diff	*	***	***	***	**	***	***	***
*p < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01;								
	tradeopeness	Unemployment						
c	—	—						
ct	—	—						
c - diff	—***	***						
ct - diff	—***	***						
*p < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01;								

Джерело: розрахунки автора

Всі нестационарні змінні взято в перших різницях. Результати оцінки моделі за методом найменших квадратів надано в табл. 2.

Для перевірки моделі на наявність одиничного кореню застосовано метод Брюша – Годфрі – існуюча нульова гіпотеза підтвердила відсутність автокореляції в моделі (Prob. F(3,2)=0,9317).

Таблиця 2

Регресійна статистика для України

DependentVariable: ECONOMIC GROWTH				
Method: LeastSquares				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(CORRUPTION)	-9.12244	1.135399	-0.563089	0.0034
D(ECONOMIC FREEDOM)	3.945292	1.640535	1.767894	0.0518
D(ECONOMIC GLOBILAZATION)	1.396375	0.436114	3.201856	0.0328
D(EDUCATION SPENDING GDP)	0.147386	8.916616	-2.071847	0.0070
D(FEMALE LABOUR FORCE)	2.459205	1.200782	2.048002	0.1099
D(FISCAL FREEDOM)	2.621415	1.523727	-1.720397	0.0605
D(HOUSEHOLD CONS GDP)	0.502966	0.105911	4.748935	0.0090
D(POLITICAL GLOBILIZATION)	1.320555	1.817420	0.726610	0.5077
D(POLITICAL STABILITY)	13.15292	6.568065	2.002556	0.1158
D(PROPERTY RIGHTS)	-1.306128	0.642491	-2.032913	0.1118
D(RULE OF LAW)	66.27727	33.99895	1.949392	0.1230
D(SHARE OF SERVICES)	2.559632	0.872348	2.934188	0.0426
INTERNET USERS	0.001966	0.105911	4.748935	0.0040
D(SOCIAL GLOBILIZATION)	1.549114	1.371444	1.129550	0.3218
R-squared	0.916756	Mean dependentvar		2.712000
Adjusted R-squared	0.884733	S.D. dependentvar		6.032439
S.E. of regression	2.002830	Akaike infocriterion		4.217261
Sumsquaredresid	16.04531	Schwarz criterion		5.014547
Loglikelihood	-26.17561	Hannan-Quinn criter.		3.373063
Durbin-Watson stat	2.609718			

Джерело: розраховано автором у пакеті EViews 8

Проведення статистичного моделювання (табл. 2) за методом найменших квадратів дає підстави для такої економічної інтерпретації:

- рівень контролю корупції в Україні має негативний статистичний вплив на економічну траєкторію розвитку національної економіки, тому боротьба з корупцією має стати національним пріоритетом задля трансформації інституційного середовища;

- позитивний статистичний вплив на економічний розвиток України показали такі фактори як рівень економічної свободи, економічної глобалізації, фіскальної свободи. Ці фактори мають важливе значення для забезпечення плавної трансформації і можуть також бути включені до оцінки інституційного середовища;

- результати моделювання не виявили статистичного впливу таких важливих інституційних факторів як політична глобалізація, рівень захищеності прав власності, індекс верховенства права та соціальна глобалізація. Це є результатом економічної діагностики та вказує на значні недоліки нинішньої державної політики;

- позитивний статистичний вплив також ідентифіковано за показниками “частка послуг в ВВП” та кількість користувачів Інтернету. На нашу думку, отримані результати є доказом того, що трансформація в Україні відбувається на різних швидкостях – від традиційного збільшення частки послуг у структурі ВВП до вкрай негативних ознак конвергенції національної економічної системи до глобального економічного середовища. Саме показники соціальної, політичної і економічної глобалізації є індикаторами ефективності цього процесу.

Наступним етапом дослідження є виявлення імпульсних відкликів моделі векторної авторегресії щодо найбільш статистично значущих факторів для економіки України. Результати представлено на рис. 8.

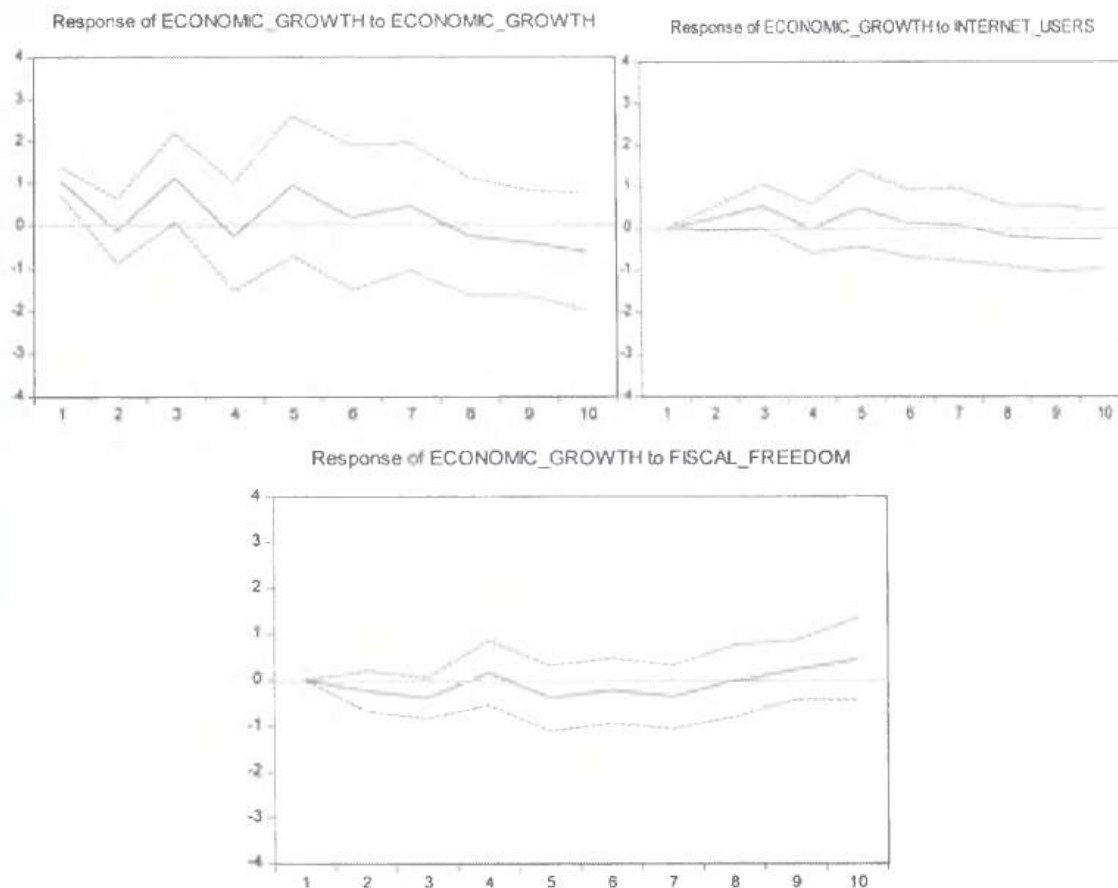

Рис. 8. Імпульсні відклики моделі векторної авторегресії для України

Джерело: розраховано автором у пакеті EViews 8

Результати моделювання свідчать, що в середньостроковій перспективі темпи економічного зростання значно коливатимуться, і при збереженні сучасної динаміки існує великий ризик падіння темпів економічного зростання до негативних значень.

Рівень фіскальної свободи є запорукою трансформації інституційного середовища в Україні. В середньостроковій перспективі це значення буде збільшуватися і мати статистично позитивний вплив на економічне зростання.

Кількість користувачів мережі Інтернет у середньостроковій перспективі не дасть змогу збільшувати потенціал економічного зростання. На нашу думку, це результат саме того, що одночасно із збільшенням користувачів мережі Інтернет катастрофічно зменшується кількість населення.

Висновки і подальші дослідження. Протягом періоду 2003–2007 рр. економіка України зростала вражаючими темпами. Однак наразі країна переживає період серйозних випробувань, їй необхідно вирішувати проблеми структурного характеру, які ставлять під загрозу економічне зростання в довгостроковій перспективі. Виходом з ситуації, що склалася, мають стати реалізація потенціалу зростання перспективних галузей і підвищення продуктивності праці в масштабах країни. Однак особливу увагу слід звернути на перехід від екстрактивних інститутів до інклюзивних. Ключовими факторами прискорення економіки України є посилення боротьби з корупцією та залучення інвестицій.

Нами проведено економічну діагностику деяких важливих макроекономічних індикаторів, які дозволяють зробити такі висновки: системна криза в економіці триває ще з 2009 р., коли мала відкрита економіка Україна опинилася під впливом світової економічної кризи. Весь період економічної трансформації в Україні супроводжується високим рівнем інфляції, який не корелює із рівнем безробіття, що коливається в межах 7–9%. При цьому девальвація національної валюти стала перманентною. Все це непрямі докази високої частки “тіньової” економіки і низького рівня споживання. Водночас сигналом високого ризику є темпи зростання і структура державного боргу в Україні.

Нами запропоновано використання набору інституційних змінних, що дозволить більш ретельно оцінити характер економічної трансформації в Україні і виявити такі відхилення – трансформація національної економіки відбувається на різних швидкостях. Поряд із традиційними зрушеннями в структурі ВВП (домінування частки послуг) все ще спостерігається незначний статистичний вплив таких важливих інституційних категорій як рівень політичної глобалізації, контроль корупції, рівень захищеності прав власності, верховенства права, а також рівень соціальної глобалізації.

Список використаних джерел

1. Жаліло Я. А., Кононенко К. А., Яблонський В. М. та ін. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналіт. доп. / За заг. ред. Я. А. Жаліло. К.: НІСД, 2014. 132 с.
2. Статистична інформація. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Круша П. Національна економіка: підруч. / За ред. проф., к. е. н. П. Круша. К.: Каравела, 2008. 416 с.
4. Якубовський С. О., Журавльов О. В. Трансформація економічних систем країн Вишеградської групи: моногр. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2016. 172 с.
5. Шевчук В. О. Макроекономічні ризики прискореної акумуляції зовнішнього боргу в економіці України // Стратегічні пріоритети. 2009. № 2(11). С. 159–166.
6. Якубовський С. О., Родіонова Т. А. Зовнішня заборгованість як фактор нестабільності банківської системи України // Постсоціалістичні країни в умовах світової фінансово-економічної кризи: зб. наук. праць конф. Ч. І. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2009. С. 23–26.
7. Буковинський С. Фінансова криза в Україні: вплив на розвиток економіки та деякі заходи з досягнення фінансової стабілізації // Фінанси України. 2010. № 11. С. 10–31.

А. В. ЖУРАВЛЕВ,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджмента
внешнеэкономической деятельности,
Национальная академия статистики, учета и аудита

Статистическое изучение трансформационных сдвигов в экономике Украины

В статье проведена экономическая диагностика некоторых важных макроэкономических индикаторов Украины, которые отражают характер и скорость экономической трансформации. Предложено использование набора институциональных переменных, который позволяет более тщательно оценить характер экономической трансформации в Украине и выявить такие отклонения – трансформация национальной экономики происходит на разных скоростях. Наряду с традиционными сдвигами в структуре ВВП (доминирование доли услуг) все еще наблюдается незначительное статистическое влияние таких важных институциональных категорий как уровень политической глобализации, контроль коррупции, уровень защищенности прав собственности, верховенства права, а также уровень социальной глобализации.

Ключевые слова: экономическая трансформация, национальная экономика, внешний долг, инфляция, институциональная среда, регрессионное моделирование.

O. V. ZHURAVLYOV,
PhD (Economics), Associate Professor
of Management Department,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Statistical Study of Transformation Changes in the Ukrainian Economy

The article deals with the economic diagnostics of some important macroeconomic indicators of Ukraine that will reveal the nature and speed of the economic transformation.

During the period of 2003–2007, the Ukrainian economy grew at an impressive pace. However, at present, the country is undergoing a period of serious trials, it needs to address structural problems that endanger long-term economic growth. The way out of the current situation should be the realization of the potential for growth of advanced sectors and increase of productivity across the national economy. Special attention should be paid to the transition from extractive institutions to inclusive ones. Key factors in accelerating the Ukrainian economy are more vigorous fight against corruption and investment attraction.

A set of institutional variables is proposed, which allows for a more thorough assessment of the nature of economic transformation in Ukraine and detection of such deviations – transformation of the national economy occurs at different speeds. Along with the traditional shifts in the structure of GDP (the dominating share of services), there's still insignificant statistical effect of such important institutional categories as the level of political globalization, the control of corruption, the level of property rights protection, the rule of law, and the level of social globalization.

Key words: economic transformation, national economy, external debt, inflation, institutional environment, regression modeling.

Посилання на статтю:

Журавльов О. В. Статистичне вивчення трансформаційних зрушень економіки України // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.. 2017. №4. С. 23-31.